

ПРЫСУТНАСЦЬ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ Ў МІЖВАЕННАЙ ЧЭХАСЛАВАКІІ

Асабліва важны і цікавы перыяд беларуска-чэхаславацкіх узаемадачыненняў – між дзвюма сусветнымі войнамі. У 20–30 гады ўпершыню ў гісторыі нашых узаемасувязяў беларускае слова, культура і гісторыя прысутнічалі ў Чэхаславакіі вельмі выразна, а праз гэтую краіну не ў малой ступені распаўсюджваліся на ўвесь славянскі свет. Менавіта ў гэты час якасна і колькасна праяўляецца павышаная цікавасць да ўсходнеславянскіх народаў, іх літаратуры, тэатра, музыкі. Незалежна ад палітычных арыентацый асобных плыняў чэшскай грамадскасці, усходнеславянскія народы, у тым ліку і беларусы, былі заўсёды аб'ектам іх інтарэсаў. Папулярызацыя беларускай літаратуры ішла паралельна як з беларускага боку (дзеінасць беларускага зямляцтва ў Празе), так і з чэшскага – у выглядзе перакладаў і публікацый у перыядычных і навуковых выданнях, якія праяўлялі сур'ёзную цікавасць да адной з малодшых славянскіх літаратур, знаёмілі чэхаславацкую грамадскасць з найвыдатнейшымі прадстаўнікамі беларускай літаратуры, яе асаблівасцямі і перспектывай развіцця.

Тэма беларуска-чэхаславацкіх стасункаў гэтага перыяду знайшла адлюстраванне ў некаторых артыкулах і даследаваннях [1]. Па-за ўвагай, аднак, застаецца корпус істотных фактаў, назапашванне якіх, відавочна, актуальная задача. У сваім артыкуле мы лічым за неабходнае спыніцца на малавядомых і невядомых фактах з гісторыі беларуска-чэхаславацкіх літаратурных сувязяў, акрэсліць дзейнасць вядучых папулярызатараў беларушчыны ў гэтай краіне, паказаць, якое значэнне яна мела для міжславянскіх стасункаў у цэлым.

Даўнішнім сябрам і аўтарытэтным папулярызатарам беларушчыны амаль усё жыццё быў А.Чэрны (1864–1952), літаратурны псеўданім Ян Ракіта, чэшскі пісьменнік і вучоны славіст, першы перакладчык на чэшскую мову твораў Я.Купалы, Я.Коласа, Цёткі. У 1898 г. Чэрны засноўвае «Slovansky přehled» – адзін з найважнейшых славістычных часопісаў у Еўропе. Ён становіцца трыбунай мовазнаўчых, літаратуразнаўчых, гістарычных і палітычных выступленняў усіх славянскіх народаў, іх агульнай культурнай працай. На старонках заснаванага часопіса ў 20-я гады пачынаюць з'яўляцца матэрыялы, прысвечаныя нацыянальнай культуры і тагачаснаму палітычнаму становішчу Беларусі. З чэшскага боку, галоўным чынам, гэтыя матэрыялы прадстаўляў А.Чэрны, пад псеўданімам Іржы Рубін, крыптонімамі А. Ї., Ї., I.R. У 1926г. пад псеўданімам Іржы Рубін чэшскі вучоны змясціў невялікі артыкул, прысвечаны 20-ці гадовай літаратурнай дзейнасці Я.Купалы. Яшчэ ў першай сваёй панараме развіцця беларускай літаратуры ў 1909–1910гг. [2] А.Чэрны прасачыў эвалюцыю Я.Купалы ад першых вершаў да зборніка «Гусляр» і даў пераклад на чэшскую мову лепшых ягоных твораў. А гэтым разам ён удакладняе свае

ранейшыя характарыстыкі. «Далейшае развіццё яго творчасці, – лічыць А.Чэрны, – ідзе ад першапачатковых накірункаў народна-сацыяльнага і нацыянальна-вызваленчага, да якіх далучаюцца і цікавыя, моцныя любоўныя тоны. Наступныя вынікі яго дзейнасці ўказваюць, да якой сілы ўзрасло ў гэтых накірунках нацыянальнае і сацыяльнае пачуццё, што ўзыходзіць аж да вострай нянавісці да прыгнятальнікаў і бунту супраць Бога. Некаторыя яго вершы ўказваюць на тое, што шмат вучыўся ў вялікіх польскіх рамантыкаў» [3. Тут і далей пераклад наш. – М.Ч.]. Як і шэраг іншых даследчыкаў творчасці Я.Купалы, у прыватнасці М.Багдановіч, А.Чэрны ўказвае на фармальныя недахопы яго вершаў, сярод якіх – недасканаласць рыфмы і рытму. Але, як лічыць чэшскі вучоны, гэта не шкодзіць яго вершам, а наадварот, надае «своеасаблівы суровы акцэнт, абумоўлены пахмурнасцю, вастрынёй і суровасцю зместа» [3, с.248].

«Сон на кургане» А.Чэрны характарызуе як драматычную песню (падобную на «Адвечную песню»), але «не такую песімістычную, поўную фантазіі і сімволікі, пра шуканне скарба – Бацькаўшчыны» [3, с.248]. Зборнік «Спадчына» А.Чэрны палічыў вяршынным на той час дасягненнем лірыкі беларускага паэта. Да публікацыі былі далучаны пераклады А.Чэрнага з вершаў Купалы («Брату беларусу», «Цару нябёсаў і зямлі», «Мая вера», «Не глядзі»). Літаратурна-крытычная дзейнасць А.Чэрнага на старонках яго часопіса сведчыць пра сур'ёзнае і ўважлівае назіранне за беларускім літаратурным працэсам у Вільні, Мінску, Заходняй Беларусі. У 1927 г. вучоны на падставе новых матэрыялаў інфармуе пра ўзмацненне віленскага літаратурнага руху ў 1926 годзе, выказваючы шкадаванне, што не мае бібліяграфічнай інфармацыі аб беларускай літаратуры ў цэлым. А.Чэрны адгукнуўся таксама на юбілей творчай дзейнасці Я. Коласа, характарызуючы яго як «лірыка глыбока-філасофскага разумення прыроды, моцнага сацыяльнага і нацыянальнага пачуцця» [4].

Сваймі публікацыямі А.Чэрны шмат у чым падрыхтаваў чытацкую аўдыторыю да ўспрымання творчасці выдатных прадстаўнікоў беларускага слова, абуджаў цікавасць да яго, не мінуў ніводную літаратурную падзею, якая святкавалася на Беларусі. Крытык звярнуў увагу і на М.Багдановіча, назваўшы яго паэтам-самародкам, які пачынаў сваю творчасць падрыхтаваным і з веданнем сусветнай паэзіі. А.Чэрны выдзяляе яго ў шэрагу беларускіх паэтаў культам красы, багаццем формаў, але і яднае з імі адданасцю Беларусі. І далей: «Хрыстос з Багдановічаўскага «Алокрыфа» адпавядае Пятру, які не разумее карысці песні: „няма красы без карысці, таму што краса ёсць карысць для душы“» [5]. А.Чэрны прывяціў таксама артыкул Ц.Гартнаму, з нагоды 20-ці годдзя творчай дзейнасці. У гэтай публікацыі адзначаецца: «Гартны пакуль адзіны беларускі паэт, які выйшаў з прамысловага пралетарыяту (тут памылкова называецца ў шэрагу сялянскіх паэтаў і А.Гарун. – М.Ч.), і яму на Радзіме сёння надаецца асаблівае значэнне... Лірыка яго простая, шмат дзе прыроджана-цвёрдага выразу, але тым і дзейсная, што сведчыць пра шчырасць» [6]. Чэрны справядліва крытыкуе Ц.Гартнага за тое, што некаторыя яго новыя вершы («Хто мы» і са зборніка «Урачыстасць») гучаць ненатуральна, а таму не маюць належнага эфекту. Найлепшыя рэчы ў «непатрабавальнай паэзіі» Гартнага крытык знаходзіць у першых двух яго зборніках.

Не менш актыўна на старонках свайго часопіса А.Чэрны інфармаваў пра новыя беларускія кнігі. У прыватнасці, у 1929 г. ім была змешчана рэцэнзія на кнігу А.Луцкевіча «За 25 гадоў. (1903–1927). Успаміны аб працы першых беларускіх палітычных арганізацыяў». Даследчык даў высокую ацэнку кнізе: «Для гісторыі беларускага жыцця першых дзесяцігоддзяў нашага стагоддзя будзе

кніжка Луцкевіча незаменнай дапамогай» [7]. Дзякуючы А.Чэрнаму, не прайшла незаўважанай на старонках «Слованскага пшэгледу» хрэстаматыя для старэйшых класаў беларускіх сярэдніх школ (Вільня, 1925) І.Дварчаніна. У сваёй рэцэнзіі А.Чэрны таксама станоўча ацаніў працу выпускніка Карлавага універсітэта, палічыў вельмі важным колькасць прадстаўленых імёнаў, павагу да кожнай сціплай з'явы ў беларускай літаратуры. Класіфікацыя пісьменнікаў, зробленая І.Дварчаніным, – сацыяльная (паводле паходжання і грамадскіх задач іх творчасці). Гэты падзел, на думку Чэрнага, «пакуль часова, але добра дапамагае ўяўленню і арыентацыі». У канцы рэцэнзіі зноў пацвярджаецца высокая ацэнка працы маладога беларускага літаратуразнаўцы, якая «будзе добра вітана і ўсюды ў славянстве, дзе ёсць цікавасць пра наймалодшую славянскую літаратуру» [8]. Ацэнкі і заўвагі А.Чэрнага былі цікавымі і важнымі не толькі з пункту гледжання разумення асаблівасцяў беларускай літаратуры, яе патэнцыяльных магчымасцяў, але і з боку папулярызацыі, абуджэння цікавасці да яе. У гэтым сэнсе варта прывесці адну з яго высноў: «Маладая беларуская літаратура хутка ўзнікла ў выніку подыху «рускай вясны», вырасла, у асноўным, з людю самога, гэта ў пераважнай большасці літаратура самавукаў, або такіх інтэлігентаў, з якіх нават навучальныя ўстановы не сцёрлі сялянскага паходжання, і якія свядома тварылі для народа і яго інтарэсаў» [9]. Такім чынам, А.Чэрны пацвердзіў свой погляд на беларускую літаратуру як выразна нацыянальна арыентаваную, не захіляючую сваю спадчыннасць.

На старонках аўтарытэтнага славістычнага часопіса А.Чэрны шырока інфармаваў як пра сацыяльна-культурныя змены ў БССР, так і пра становішча беларусаў у Заходняй Беларусі. Асаблівую занепакоенасць выказваў ён дыскрымінацыяй беларускай меншасці ў Польшчы. А.Чэрны аб'ектыўна і крытычна падыходзіў да гэтай набалелай праблемы, прымаючы беларускі бок: калі б беларусы былі задаволены ў сваіх нацыянальна-культурных патрэбах, тады б значна спросцілася пытанне.

Роля А.Чэрнага ў папулярызацыі беларускай літаратуры ў міжваеннай Чэхаславакіі неацэнная. Яго пераклад беларускіх твораў на чэшскую мову азначаў набыццё свежых сокаў для славянскага арганізма, служыў узаемаўзбагачэнню літаратур.

На старонках «Слованскага пшэгледу» у 20–30-я гады ў агульным славянскім голасе загучаў голас саміх беларусаў (Ф. Грышкевіча, М. Ільшэвіча, Т. Грыба, Я. Ляцкага). Гэты часопіс разам з іншымі пражскімі беларускімі і чэшскімі выданнямі сведчылі пра свядомае, настойлівае і станоўчае самавызначэнне беларусаў, жаданне быць пачутымі, выклікаць цікавасць да сябе, а таксама наглядна паказвалі цікавасць маладога пакалення жыццём і культурай славянскай. Пра гэта, у прыватнасці, паведамляў у «Слованскім пшэгледу» Ф.Грышкевіч. Яго матэрыялы, змешчаныя ў чэхаславацкіх перыядычных выданнях, мелі крытычны, антыбальшавіцкі, аднак, не дэструктыўны характар. У іх выразна адчуваецца імкненне аўтара адлюстравачь станоўчае і важнае, што адбывалася ў культурным жыцці беларусаў. У прыватнасці, Ф.Грышкевіч у сваёй рэцэнзіі на другое выданне збору твораў М.Багдановіча ў г.Мінску высока ацаніў гэту падзею ў культурным жыцці і само выданне, якое адпавядала тагачасным эстэтычным і друкарскім патрабаванням. Разам з тым адзначыў і ненармальную з'яву: «Кніга, выдадзеная ў Мінску, не можа быць чытана ў Вільні, а ні віленскай беларускай бібліятэцы не дазволена мець кнігу з Мінска»[9]. Па гэтай прычыне беларусы Вільні прапанавалі сваё, віленскае, выданне збору твораў М.Багдановіча.

Былы выпускнік Карлавага універсітэта, папулярызатар і даследчык беларускай літаратуры не толькі ў Чэхаславакіі, але і ў Славеніі, Ф.Грышкевіч у «Слованскім пшэгледу» інфармаваў пра новыя беларускія творы, надрукаваў цікавыя матэрыялы па мовазнаўству, краязнаўству і тэатру. Малады крытык пераканаўча даказваў, што беларускі культурны і літаратурны рух набірае моц не толькі на Беларусі, але і ў Латвіі. Гэта, на думку Ф.Грышкевіча, яскрава ілюструе, што ў Латвіі ёсць беларусы, а не «абеларушчаныя латышы»[10].

Нельга абмінуць таксама і літаратурную дзейнасць Я.А.Ляцкага (1868–1942), беларуса па паходжанню, рускага вучонага. Апынуўшыся на эміграцыі ў Празе, Я.Ляцкі з 1922 стаў прафесарам, загадчыкам кафедры рускай мовы і літаратуры Карлавага універсітэта. Я.Ляцкага ведалі і цанілі ў Чэхаславакіі як выключнага знаўцу рускай літаратуры, але ж ён цікавіўся і іншымі славянскімі літаратурамі, у прыватнасці, сербскай і беларускай. Па сведчанню былога пражскага студэнта В.Жук-Грышкевіча, «прафесар Ляцкі лічыў сябе беларусам і на пражскім грунце ўзяўся за паважныя студыі творчасці Купалы, Коласа і Багдановіча. Вынікам гэтага былі ягонныя артыкулы аб гэтых трох паэтах у паважных еўрапейскіх літаратурных часопісах на французскай, а найбольш на італьянскай мове. Такім чынам, прафесар Ляцкі быў бадай што першым літаратурным крытыкам, што пачаў знаёміць заходні літаратурны свет з беларускай літаратурай» [11]. Пра гэтыя артыкулы пакуль што нічога невядома, але факт супрацоўніцтва Я.Ляцкага са «Слованскім пшэгледам» відавочны. У 1926 ён апублікаваў там змястоўную рэцэнзію на «Гісторыю Беларускай (Крыўскай) кнігі» В.Ластоўскага. Палічыў яе цікавай і знамянальнай з'явай у гісторыі беларускай літаратуры, карыснай для вывучэння ўсходняга славянства наогул. Сярод станоўчых момантаў Я.Ляцкі адзначыў і тое, што аўтар шляхам параўнальнага аналізу рускіх, украінскіх і беларускіх помнікаў старажытнага пісьменства выдзяляе ў апошніх шмат цікавых архаічных асаблівасцяў у мове і светааглядзе [12]. І далей слухная выснова: «Гэтыя асаблівасці ўказваюць на выключныя індывідуальныя рысы народа, які дзейсна і напружана развіваў у гістарычным мінулым сваю духоўную культуру»[12, с.540]. Аднак Ляцкі не пагадзіўся з многімі меркаваннямі і высновамі В.Ластоўскага, у прыватнасці, з тым, што па багаццю помнікаў беларускае пісьменства знаходзіцца на першым месцы сярод усходніх славян. Аўтар артыкула ўказвае на іншыя меркаванні і погляды навуковых, дасведчаных і аб'ектыўных асоб. Заўважым, што крытычны погляд Ляцкага з Прагі супадае з ацэнкай аднаго з першых рэцэнзентаў кнігі Ластоўскага на Радзіме – С.Некрашэвіча. Ён таксама палічыў шкодным уплыў грамадзянскай пазіцыі аўтара, хоць і станоўча ацаніў аб'ём фактычнага матэрыялу, гісторыка-асветніцкі характар працы [13]. Прафесар Ляцкі таксама бачыў галоўную каштоўнасць кнігі ў «фактычным матэрыяле, а не ва ўсеагульных развагах»[12, с.539]. У цэлым высока ацаніўшы працу В.Ластоўскага, Я.Ляцкі зусім слухна заўважае, што «яна аднаўляе права навукова-гістарычнай увагі да народа, які жыў інтэнсіўным палітычным і культурным жыццём у перыяд сваёй дзяржаўнай незалежнасці і пакінуў такі значны след у помніках свайго пісьменства»[12, с.539].

Пік найактыўнейшай папулярызацыі беларускай літаратуры з чэхаславацкага боку прыпадае на 1926–1930 гады. І толькі пасля збліжэння ЧСР і СССР афіцыйныя кантакты з эміграцыяй сталі больш стрыманыя, што не ў малой ступені адбляска і на культурных узаемадачыненнях. У гэтым было разыходжанне з левымі чэхаславацкімі коламі, якія ў большасці сваёй паддаліся некрытычнаму саветафільству. Гэта асабліва праявілася ў дзейнасці Ю.Фучыка і ў яго супрацоўніцтве з прадстаўнікамі леваарыентаванага беларускага зямляцтва ў Празе (якога было большасць). Але нават пры падкрэслена

аб'ектывісцкіх пазіцыях і тэндэнцыйнасці на старонках чэшскай левай перыёдыкі стваралася даволі шырокая панарама новай беларускай культуры ў пазітыўным асвятленні.

Сярод нястомных папулярызатараў беларушчыны ў міжваеннай Чэхаславакіі быў Т.Грыб, які за гэты перыяд змясціў больш як дваццаць артыкулаў у беларускіх і чэшскіх выданнях (у тым ліку ў «Слованскім пшэгледу»). Аднак гэта заслугоўвае асобнай гутаркі. Тут спынімся на малавядомым факце супрацоўніцтва Т.Грыба з цікавым інфармацыйным зборнікам аб сусветнай літаратуры, які выходзіў у 30-я гады на чэшскай мове: «Со čist: informace o světovou literatuře», дзе асобна выходзіў агляд славянскіх літаратур («Slovanska Revue»). Мэтай зборніка было рабіць аглядавую інфармацыю аб сусветнай літаратуры, змяшчаць звесткі аб папулярных пісьменніках і іх творах. У 1935 Т.Грыб уваходзіў у склад інтэрнацыянальнай калегі «Slovanska revue». Для паведамлення аб беларускай літаратуры Т.Грыб абраў Я.Купалу, Я.Коласа, Ц.Гартнага і У.Галубка (упершыню прадстаўленага ў Чэхаславакіі), змясціўшы пра кожнага маленькі артыкул. Яны носяць больш даведачна-інфармацыйны характар, асабліва гэта датычыць ацэнак творчасці Ц.Гартнага і У.Галубка. Больш крытычных ацэнак знаходзім у Т.Грыба аб творчасці Я.Купалы, у якой выказваецца «ідэйны змест сучаснага беларускага культурнага жыцця, усебаковая праграма Адрэджэння і вызвалення беларускага народа» [14]. Знаёмычы чытачоў з аповесцю Я.Коласа «У Палескай глушы», аўтар акцэнтует увагу на жывой, рэалістычнай манеры беларускага майстра слова, уменні ствараць каларытныя мастацкія партрэты. І далей Грыб прыходзіць да зусім слушнага высновы: «Ніхто яшчэ не паспрабаваў даць такога каляровага апісання суровай палескай прыроды, як гэта бачым у Т.Гушчы, які любіць прыроду і глыбока злучаны з яе своеасаблівай прыгажосцю» [14, с.95]. Рэцэпцыя Т.Грыба шмат у чым супадае з агульным успрыняццем творчасці Я.Купалы і Я.Коласа ў тагачаснай Чэхаславакіі.

Зборнік «Со čist» знаёміў з агульнымі тэндэнцыямі сусветнай літаратуры, а таксама асаблівасцямі і перспектывамі развіцця літаратур славянскіх. Разглядаючы, такім чынам, беларускую літаратуру ў кантэксце сусветнай, адзначаўшы яе патэнцыяльнае магчымасці і праблемы, рэдакцыя зборніка між іншым адзначыла: «Літаратура беларуская знаходзіцца толькі на пачатку свайго развіцця, а таму адлюстроўвае рэчаіснасць з характэрнымі асаблівасцямі народнага жыцця. Сусветная вайна хаця і знішчыла шмат застарэлага, аднак усё ж засталіся на зямлі беларускай багацейшыя крыніцы старажытнай народнай культуры, старажытнае славянскае паганства гучыць у шматлікіх абрадах, запісаных параўнальна нядаўна. Пісьменнікам тут прадстаяць сур'ёзныя мастацкія задачы н-д, даследаваць адносіны новай цывілізацыі да старой духоўнай культуры, або сачыць за цяжкім становішчам сялян» [14].

Прыгадаем, што першы значны выхад беларускіх навукоўцаў на еўрапейскі ўзровень адбыўся ў 1930 у г.Заграбе, дзе ва «Ўсеславянскім зборніку» друкаваліся артыкулы Я.Карскага, П.Езавітава, П.Бузука [15]. Супрацоўніцтва са «Слованскім пшэгледам» і «Slovanska revue» у ЧСР яшчэ раз пацвердзіла выхад беларускіх інтэлектуальных сіл на міжнародны ўзровень.

У папулярызатарскім руху беларускай літаратуры сярод іншых у ЧСР выдзяляецца былы пражскі студэнт М.Шыманка (1901–1986), які адыграў значную ролю ў шырокім інфармаванні чэшскай грамадскасці аб беларускай літаратуры, перакладаў творы з беларускай на чэшскую мову і наадварот. Яго публікацыі з'явіліся ў левым чэшскім друку, а таксама ва аўтаргэтэтных літаратурных часопісах «Сўп», «Literární noviny», «Dělov a svět». На іх старонках

М.Шыманка шырока асвятляў творчасць беларускіх пісьменнікаў, сярод якіх ёсць сапраўдныя нацыянальныя сімвалы. «Купала, – пісаў М.Шыманка ў «Rude pravo», – мае для беларусаў тое самае значэнне, як Т.Шаўчэнка для ўкраінцаў, Міцкевіч для палякаў, Пушкін для рускіх» [16]. Былы пражскі студэнт клапаціўся, каб пераклады твораў з беларускай паэзіі былі прадстаўлены ў чэшскай перыёдыцы. Больш таго, у сваіх успамінах М.Шыманка сведчыць, што ў пачатку 1931 ён сабраў пераклады з беларускай паэзіі (на кнігу каля 150 старонак). Аднак арышт, турма і высылка з Чэхаславакіі не далі магчымасць давесці гэтую справу да канца. Калі не лічыць тых вершаў, якія друкаваліся ў газетах і часопісах і якія потым увайшлі па волі аўтара ў кнігу М.Ільшэвіча «Беларусь і беларусы», усе астатнія, мабыць, прапалі ў архівах выдавецтва [17].

Кніга М.Ільшэвіча (1903–1934), пра якую ўзгадвае М.Шыманка, якая на сённяшні дзень з’яўляецца практычна невядомай, выйшла ў Празе на чэшскай мове ў 1930 у выдавецтве «Česky čtenář» («Чэшскі чытач»). Невялічкае ілюстраванае выданне (усяго 124 старонкі) стала першым у чэшскай літаратуры цэласным навукова-папулярным аглядам пра беларусаў, іх этнагенезу, этнаграфіі, гісторыі беларускага вызваленчага руху і прыгожага пісьменства, літаратуры і прыкладах з яе. Праца М. Ільшэвіча прыцягнула ўвагу чэшскага грамадства да праблем беларусаў (прыкладалася і карта, дзе было бачна, што гэты народ падзелены на чатыры дзяржавы). Выданне гэтай кнігі не абышлося без ужо ўзгаданага А.Чэрнага. Аўтар сапраўды ўключыў дзесяць перакладаў з беларускіх вершаў, большасць з якіх ужо друкавалася. З праявітых твораў у кнігу ўвайшло апавяданне Я.Коласа «Стараста» у перакладзе Ф.Ціхага, пяць беларускіх казак, узятых са зборніка А. Сержпутоўскага «Казкі і апавяданні беларусаў-палешукоў».

М.Ільшэвіч дае кароткі агляд, хутчэй храналагічны, чым крытычны, тагачаснай беларускай літаратуры. Падае больш падрабязныя матэрыялы, чым у іншых інфармацыйных звестках, пра А.Аляхновіча. З малодшага пакалення беларускіх пісьменнікаў выдзяляў У.Дубоўку, А.Гурло, Я.Пушчу, А.Вольнага, Я.Нёманскага, Н.Арсенневу, М.Зарэцкага, А.Моркаўку, Вальтэра, Хв. Ільшэвіча, У.Жылку, Ф.Грышкевіча. М.Ільшэвіч у сваім кароткім аглядзе паказаў, што беларуская літаратура, якая пачала інтэнсіўна развівацца, ужо мае добрыя пазіцыі і ў хуткім часе выйдзе на еўрапейскі прастор. «Характэрным яе прызнакам, – лічыць аўтар, – ёсць тое, што свае сюжэты пастаянна чэрпае з народнага жыцця. Вельмі мала ў яе пачаткаў штучных, не прыроджаных, а таму ўсе творы прасякнуты жыццёвасцю і сапраўднасцю, няма пераборшання і няпраўды. Гэта вынік таго, што беларуская літаратура не развілася штучна, а з рэальнага жыцця цэлага народа, што з’яўляецца пэўнай асновай яе жыццяздольнасці і перспекывай развіцця, якое будзе незамяняльнай неабходнасцю сусветнага працэсу» [18]. М.Ільшэвіч імкнуўся быць аб’ектыўным, паказаўшы найважнейшыя моманты з жыцця беларусаў, тагачасную этнаграфічную, культурна-палітычную сітуацыю і нацыянальна-вызваленчы рух з беларускага погляду.

Яшчэ адной цікавай з’явай у гісторыі беларуска-чэшскіх літаратурных узаемасувязяў было выданне кнігі П.Бакача і І.Лісеца на чэшскай мове «Міхал Забэйда-Суміцкі і яго Радзіма» (1940). У сваіх азнаямляльных экскурсах па Беларусі яна шмат у чым паўтарала кнігу М.Ільшэвіча, але яшчэ ў больш сціслым аб’ёме. Аўтары кнігі змясцілі беларускія вершы, прысвечаныя вядомай і папулярнаму беларускаму спеваку («Сачу вачыма па газеце» М.Машары, «М.Забэйдзе-Суміцкаму» М.Танка на беларускай і чэшскай мовах, а таксама верш аб беларускай песні М.Танка «То не вечар крыллем звонкім»). Што датычыць М.Танка, дык гэта былі бадай што першыя ягоныя публікацыі ў

Чэхаславакіі і ўвогуле ў замежным друку, калі не лічыць пераклады з польскіх рукапісаў А.Фрынта, змешчаных у «Слованскім пшэгледу» ужо ў 1938 годзе.

Беручы пад увагу той факт, што ні Ф.Грышкевіч, ні М.Ільяшэвіч, ні Т.Грыб, ні П.Бакач (акрамя М.Шыманкі) сімпатыі да ўлады Саветаў ніколі не мелі, пры гэтым адзначым, што хаця і з антыбальшавіцкіх пазіцый, беларускі літаратурны працэс, як і беларускі нацыянальны культурны рух у цэлым, асвятляецца ў гістарычнай неразрыўнасці, у адзінстве заходняй і ўсходняй частак, у коле імёнаў Я.Купалы і Ф.Аляхновіча, Я.Коласа і Н.Арсенневай, К. Сва-яка і Ц.Гартнага, М.Чарота і М.Танка і іншых. І высновы, якія прыводзяць аўтары публікацый, заканамерна адпаведныя, яны сведчаць пра жыццяздольнасць і перспектывнасць беларускай літаратуры, веру ў тое, што ў хуткім часе яна пойдзе шляхам да ўсяго культурнага свету і стане духоўным здабыткам усечалавечай культуры.

Трэба адзначыць, што беларускія выданні з прычыны сваёй нешматлікасці і па колькасці назваў вялікага рэзанансу ў грамадска-культурным жыцці ЧСР не атрымалі. Але яны ярка сведчылі пра настойлівае самавызначэнне беларусаў, рэалізацыю ўласнабеларускага менталітэту ў кантэксце агульначалавечых каштоўнасцей.

Усё вышэй сказанае прыводзіць да наступных высноў: 1) Упершыню ў гісторыі беларуска-чэхаславацкіх літаратурных сувязяў 20–30-я гады сталі гадамі выразнай прысутнасці беларускай літаратуры; 2) Вопыт беларускай эміграцыі сведчыць пра выхад на міжнародны ўзровень беларускіх інтэлектуальных сіл, станоўчае самавызначэнне беларусаў, якія інтэграліся ў еўрапейскі кантэкст, засвойвалі і ўзбагачалі лепшыя здабыткі сусветнай культуры, разам з тым жадаючы захаваць сваё адметнае аблічча.

ЛІТАРАТУРА

1. *Мажэйка А.* Письменник вельмі блізікі нам // Маладосць. 1962. – №11. – С.75-81; Беларуская савецкая літаратура за мяжой. – Мн., 1988. – С.4, 9–14; Чарота І. Пошук спрадвечнай існасці. – Мн., 1995. – С. 45–46.
2. *Hnizdova R.* Adolf Černý. Bibliograficki souspis publikovanych prací. – Praha, 1998. – 180 s.
3. *Rubin Jiří.* Janka Kupala // Slovansky přehled. Roc. XVIII, 1926. – S.247.
4. *Č. Jakub Kolas* // Slovansky přehled. Roc. XIX, 1927. – S.238–239.
5. *Č. Maksim Bahdanovic* // Slovansky přehled. Roc. XIX, 1927. S.450.
6. *Č. Ciska Hartny* // Slovansky přehled. Roc. XXI, 1929. S.75–76.
7. *Černy A.* Рэцэнзія на кнігу А. Луцкевіча «За 25 гадоў» (1903–1927). Успаміны аб працы першых беларускіх арганізацыяў // Slovansky přehled. Roc. XXI, 1929. – S.25.
8. *Дварчанін С.І.* Хрэстаматыя новай беларускай літаратуры (ад 1905г.) для старэйшых класаў беларускіх сярэдніх школ. – Vilno, 1927 // Slovansky přehled. Roc. XXI, 1929. – S.63.
9. Нр. Fr. Максім Багдановіч: Вянок (зборнік вершаў. Другое выданне, выпраўленае, Вільня, 1927) // Slovansky přehled. Roc. XXI, 1928. – S.74.
10. Нр. Fr. Школьная праца (час. Дзвінскай дзярж. гімназіі) // Slovansky přehled. R. XXII, 1929.
11. *Жук-Грышкевіч В.* 25 сакавіка: Успаміны з Менску, Будслава, Вільні, Прагі, Савецкай турмы. – Таронта, 1978. – С.20.
12. *Љэцкы J.* Гісторыя Беларускай (крыўскай) кнігі В.Ластоўскага (1926) // Slovansky přehled. Roc. XVIII, 1929. – S.539.
13. *Янушкевіч Я.* Вяртанне з нематы // В.Ластоўскі. Выбраныя творы. – Мн., 1997. – С.16.
14. *Hryb T.* Slovanska revue. Sv.I. Praha, 1935. – S. 95–97.
15. *Чарота І.* Пошук спрадвечнай існасці. – Мн., 1995. – С. 49.
16. *Šimanka M.* Janka Kupala // Rude pravo. – 1927. – 10 rijna.

-
17. *Шыманка М.* Незабыўнае //ЛіМ. – 1997. – 4 ліпеня. – С. 14.
18. *Пjasevič М.* Bělarus a bělorusově. – Praha, 1930. – S.90.